

KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR NYELVÉSZETI TANSZÉK

A magyar tolvajnyelv szavainak német eredete¹
Szirmay István tolvajszótára alapján.

Cseh Gabriella
magyar II. - I. német

Mi a tolvajnyelv?

Erre nézve több meghatározás is született. Legelőször is nézzük a Világirodalmi Lexikon meghatározását. A jassznyelv címszó alatt a következőket találjuk:

Jassznyelv: argot, argó.

A csoportnyelvek egyike, eredetileg az alvilági szavak és kifejezések összessége. E kifejezéseket használók célja az volt, hogy a csoporthoz nem tartozók ne értsék beszédüket.

Ez a titkosság különbözteti meg a szaknyelvtől, mivel a tolvajnyelv ^{ellen}tétben a szaknyelvvvel – a meg nem értést tűzi ki célul. S, hogy a titkosság megmaradjon, mindig meg kell újulnia, s nem csupán belsőnyelvi forrásból táplálkozik, sok a más nyelvből átvett szavak száma.

Minden korszaknak meg volt a maga jassznyelve.

A francia argó már a XIII. században ismert (Egyik jelentős képviselője Francois Villon, francia költő volt).

Az olasz grego a XIV. sz-ban, a német rotwelsch és az angol cant a XVI. században válik ismertté.

A magyar argóval kapcsolatban 1536-ból feltételezik az első adatot, azonban konkrét lejegyzés, csupán a XVIII. századból létezik.

Bár a világirodalmi lexikon az 1782-es Hajdúkerületi lejegyzést tekinti a tolvajnyelv első dokumentumának, azonban a szakirodalom 1775-ből is ismer már ilyen szójegyzéket.

A tolvajnyelvben sok a német, jiddis illetve cigány eredetű szó.

A jassznyelv köznyelvhez való viszonya szerint 4 csoport különíthető el:

1. A köznyelvi fogalom jelölésére egészen más fogalmat használ

pl.: *mater* - pénz

- *makaj* - rejtkehely

2. A köznyelvben egyáltalán nem létezik a fogalom, vagy nem ismert, a jelölésre használt szó a köznyelvben nem ismeretes.

pl.: *markecol* - ittas embert kifoszt

gagyiz - hamis ékszeret valódiként ad el

3. A tolvajnyelvi szónak az önkényesen elferdített változata:

pl.: *szoknya* - *kosznya*

cipő - *pőci*

4. A tolvajnyelvi kifejezés kisebb része létezik ugyan a köznyelvben, de a jassznyelvi jelentése eltér a köznyelvitől:

pl.: *hangyás* - bolond

surranó - cipő

guba - pénz

√ *bnai*

Ezek közül a csoportok közül az első kettő jöhet számításba a német eredet vizsgálatakor.

TÁBORI KORNÉL és SZÉKELY VLADIMIR^X a következő interpretációt adta a tolvajnyelvről:

"A magyar tolvajnyelv nem egyéb, mint héber cigány meg német nyelvből összepecselt habarék és ha a rendes beszédet fűszerezik vele érthetlenné válik a beavatottak előtt." (5)

Ez a megjegyzés rendkívül egyoldalú és szubjektív.

Ez a furcsa nyelv évszázadok során jött létre. A tolvaj céhek közti kapcsolatot hozta létre. Egészen a XIV. századba nyúlik vissza az eredete TÁBORI és SZÉKELY¹ szerint és léteznek biztos adatok arra nézve, hogy már V. Károly idejében is virágzott a zsidó tolvajnyelv.

1. TÁBORI KORNÉL - SZÉKELY VLADIMIR: A tolvajnép titkai

Bp. 1908.

oldal V

Kezdetben csak kevés német eredetű szó volt a tolvajnyelvben, de 1908-ra a tolvajnyelv szókincsének 30-35%-a német, 20-25%-a magyar és 10-15%-a héber eredetű szó.

A tolvajnyelv önmagában is igen bonyolult, összetett; különböző osztályokkülöníthetők el benne, úgymint: hamiskártyások, cigányok, betörők, útonállóak stb. tolvajnyelve.

Szóképzésük rendkívül leleményes és mulatságos, ha az ember belemerül a vizsgálatukba.

Az első 1775-ös legrégebbi szójegyzékünk² egy 28 szót tartalmazó gyűjtemény, amely először az irodalmi kifejezést közli, utána az argót. Szerzője nem bűnügyi aktából gyűjtötte anyagát, hanem egy rab szókincsét jegyezte föl.

↷ A TESZ szerint a *topánka* 1775-től többször is adatolt, mégpedig 'bor', 'pálinka' jelentésben valószínűleg azonos a 'lábbeli' jelentésű *topánká*-val, a névátvitel lehetősége azonban fennáll.

↗
Wen für ide?

2. MNy. 58 (1962) (:107-9)

A *Stiefel* szóval összehasonlítva a következő eredményre jutunk.

*Stiefel*³ (*topánka*):

1. Elbírní a *topánká*-t, azt jelenti: sokat inni.
2. Jó *topánká*-t inni - merészen inni, aki egy *topánká*-val, vagyis egy csizmaalakú diák ivóedénnyel meg bír inni, az egy bátor iszákos.

Sógor: a TESZ német eredetű szónak veszi.

Jelentése: német illetve osztrák ember. A *sógor* a német Schwager (azonos jelentésű) szóra vezethető vissza, az osztrákokkal való állami kapcsolatokra s a közös uralkodásra utal.

Kajter: ‚kis bíró‘ talán a Kaiser ‚császár‘ szóra vezethető vissza.

Az 1782-es szójegyzékben, melynek számos átirata keletkezett, megtalálhatók ezek a szavak.

3. HEINZ KÜPPER: Wörterbuch der deutschen Umgangssprache

SZIRMAY ISTVÁN tolvajszótárának ⁴ alapos vizsgálata következik. Ehhez kétfémet nyelvű szótárat használtam fel, az egyik SIGMUND WOLF Német Argószótára (RTW.) és HEINZ KÜPPER Német köznyelvi szótára. (Küpper)

Legelőször a SZIRMAY-féle ⁴ szótár német eredetű tolvajszavai kerülnek felsorolásra :

Abdruck (RTW): kulcs vagy kulcslyuk lenyomata, egy formálható anyagba, például viaszba, kenyértésztába, korábban kénbe, abból a célból, hogy azután az álkulcs nagyságát meghatározzák és a lenyomatról elkészítsék. Régebben egy hosszúkás viaszdarabot használtak erre a célra, aminek a felmelegített oldalát a kulcslyukhoz nyomták.1840-től adatolják.

Abstecher (RTW): 1. tű, cipészár, vagy valami hasonló a függőlakat kinyitásához.
2. csavarhúzó 1862-től adatolják.

4. SZIRMAY ISTVÁN : A magyar tolvajnyelv szótára.
Bp. 1924.

blechelni (Küpper): fizetni, a XVI. században a Blech szó a német tolvajnyelvben a Groschen-t (pénznem) jelentette.

brennen (RTW): azoknak a tolvajoknak és zsilványoknak az ismert módszere, akiknek társai valamilyen jövedelmező csalást követtek el, azoktól részt telnek, vagy fenyegetéssel kényszerítik ki belőlük a fizetést. 1922-től adatolva.

ditrich (RTW): **Dietrich** = álkulcs, eredetileg tréfás átvétele egy férfi nevének, aki mindig a szomszédba járt.

fallmacher (RTW): aki a kártyajátékosnak, az áldozatnak kedvet csinál játékhoz. 1840-től adatolják.

fatig (RTW): **fertig** = fizetése képtelen, elfogyott a pénze, ez kifejezés a XIX. századtól a kereskedőnyelvben került előtérbe.

fechtolni (Küpper): **fechten, fechten gehen** = koldulni.

Eredetileg kézművesinasok koldulását jelentette, majd szándékosan a vándorkoldusokra vonatkozott kb. a XVII. századtól él ez a fogalom.

finesz/fineszes (RTW): a **fin** szó 'ravasz' jelentése 1906-tól él.

fló/Flohmann (RTW): kártyajátékos

franka/in Franka Villa (RTW): a franka villában azt jelenti a szabad ég alatt (ilyen értelemben köze van a 'mező'ill. erdő jelentéshez.)

freier (RTW): meglopandó egyén, a prostituált vendége ill. annak kiszemelt áldozata 1812-től létezik.

fuksz (RTW): arany, egy vesztfáliai és alsó-rajnai rézpénzt korábban **Fuchs**-nak hívtak.

haupter (RTW): általános álkulcs, ami számos ugyanolyan típusú zárhoz használható.

hóchstapler (RTW): a **Hochstapler** tolvaj, aki álnéven (gyakran nemesi álnéven) és álcímen a felső társadalmi réteg tagjának adja ki magát és nyereséges csalásokat visz véghez. Korábban csak koldust értettek rajta, aki valószínűleg elszegényedett nemes, vagy szerencsétlenségbe jutott nemes volt, aki korábbi társainak jóindulatát kihasználta és élt is vele.

gift (RTW): égetett szesz.

Gifthalli (RTW): a gift, mint égetett szesz és a Halle, mint csarnok, terem pálinkakimérő helyet jelent.

großdeutsch -> deutsch (RTW)

egy hosszúnyelű kulcsot jelent, a groß, nagy elnevezés pedig a méretére utal.

kaffer (RTW): paraszt, buta, ebben a jelentésében közismert és használatos ez a kifejezés és már 1714-től jegyzik a szójegyzékek.

kant -> Kant (RTW): kés

kész vagyok: lásd: **fatig**

kozák/kosak (RTW): csaló hamiskártyás a kozák kifejezés a német szabadságharc alatt hírhedtté vált orosz - kozákokra vonatkozik.

krumpkopf (RTW): betörésre alkalmas nyéllal ellátott vasdarab. Feszítővas ajtók feltörésére illetve falak áttörésére, általában 3 láb hosszú, 26 font nehéz, felülről lefelé hegyben végződik, fölül horog formába görbül be, és ezen a végén átlagosan kb. 1,5 Zoll az átmérője. Ez a szerszám sehol sem kapható, a tolvajok bizalmas lakatosukkal vagy a falubeli lakatosműhelyben készítették el, ahol megrendelésre mindig egyedi szerszám került ki.

lichtfürolni/lichtführen (RTW): valakit a fény mögé vezetni, azt jelenti, hogy valakit szándékosan a sötétbe vezetve, könnyebben be lehet csapni.

meisterstück: lásd: **Abdruck**

Melker (RTW): kéjné, aki vendégét aktus közben meglopja. 1862-től adatolt szó.

pfeffer (RTW): lőpor, puskapor.

slepper/schleppen (RTW): a tolvajt hamiskártyára csábítani. (a szótő a **slepp**, az -er, a német nyelvben főnévképző)

spring (RTW): lábbilincs 1851-től adatolható.

srenk/schränken (RTW): álkulccsal bezár, vagy fűrő, véső- ill. vágószerszámmal lakatokat ill. lezárt helyiségeket kinyitni, feltörni. 1687-től datálják.

srenkceig: **schränk**, betörés + a **Zeug**, szerszám szóból.

stirolni/stieren (RTW): nézni, erősen odafigyelni 1862-től
adatozzák.

stocki/Stock (RTW): zálogház.

tótenschein (RTW): kényszerútleve, a szülőhely
elhagyásának előírásával.

Az itt következő szavak eredete német köznyelvből
származtatható, ehhez segítségképpen HALÁSZ ELŐD⁵ Német
magyar szótárát használtam fel.

abfindolni: kiegyezni valakivel.

andung: az **Ahnung** ,előérzet` szóra vezethető vissza.

5. HALÁSZ ELŐD : Német - magyar szótár I.-II.

Bp. 1988.

aufstószolni:	aufstoßen nekiütözik, nekivetődik valaminek.
blattista:	Blatt ,kártyalap` jelentésben áll, így elképzelhető a blattista, mint hamiskártyás.
bliccelni:	blitzen , a fizetés elől megszökni, meglépni.
bremzer:	Bremse , lószerszám, csípővas.
brüller:	brillen azt jelenti csillog.
einsteigolni:	einsteigen fel/beszáll, beül.
gruber:	Gruber , bányamunkást, sírásót jelent.
grund:	Grund beépítetlen telek, földterület.
hell:	világos.
henker:	henken 'felakaszt'

überadó:	übergeber 'átadó' , 'átnyújtó'
kaffa:	Caffé kávéházat jelent.
klingli:	Klinke "ajtókilincs"
Kracher:	stukker, pisztoly.
link:	gyanús, hamis, kétes, rossz.
pech:	kellemetlenség, baj, pech.
smócizni:	schmatzen cuppanós csókot adni.
spatz:	Spatz könnyelmű, kihasználható ember
steigolni: lásd:	einsteigen
stramm:	kemény, katonás, derék.
totschlager:	ólmosbot
umschlag:	Umschlag zúr, balhé jelentése van a köznyelvben.

Ezek a köznyelvi eredetű német szavak vagy jelentései nem mindenütt fedik teljesen a tolvajnyelvi jelentést, valószínűleg jelentésmódosulás következményei.

Ha megfigyeljük a szavak helyesírása a tolvajnyelvi eredetűeknél majdnem mindenütt megegyezik a megfelelő német szóval, míg a köznyelvi eredetűek esetében több a fonetikus írású szó, megfelelően a magyar kiejtésnek.

Felhasznált Irodalom

1. HALÁSZ ELŐD : Német - magyar szótár I. - II.
Bp. 1988. Akadémiai Kiadó
2. HEINZ KÜPPER : Wörterbuch der deutschen Umgangssprache
1965.
3. A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára I. - III.
Bp. 1967. (TESZ)
4. SZIRMAY ISTVÁN : A magyar tolvajnyelv szótára
Bp. 1924.
5. SIGMUND WOLF : Wörterbuch des Rotwelschen
Claasen Verlag GmbH Hamburg 1956.
6. Magyar Nyelv : 58 (1962) (:107-9) (MNY)
7. TÁBORI KORNÉL - SZÉKELY VLADIMIR : A tolvajnép titkai
Bp. 1908.